

PERSPEKTIVE SAVREMENE KNJIŽEVNOSTI (IV)

SMISAO I SUDBINA NIHILIZMA

Ko razmišlja o sadašnjosti i budućnosti svjetske književnosti ne može i ne sme da potcenjuje značaj koji u njenom razvoju pripada problematici nihilističkog duha. Nihilizam je za posljednjih pedeset godina na revolucionaran način preobrazio celokupnu umetničku delatnost i, u slikarstvu i muzici, ostavio snažne tragove svoje stvaralačke volje. Ali stvorio je i ono što u svakodnevnom jeziku zovemo "moderna književnost". Promene koje je prouzrokovao u razvoju književne svesti mnogo su veća od metamorfoza što ih je ona doživljavala u prošlim tisućljetima. Ono što je u nju uneo bio je substancijalni raskid s prošlim duhovnim i umetničkim zakonima književnog stvaranja, a ne slučajna i proizvoljna invencija. Baš zbog toga će njegov trag ostati još dugo vidljiv u književnosti ovog vremena i sveta. I mada nam se već sada nameće u svojoj imperativnosti saznanje da će budućnost književni razvoj ići preko nihilizma i možda čak i u negaciju njegovog umetničkog iskustva istovremeno je za nas očigledno da neće moći da ga *mimoidje*.

Ako pokušamo sebi da objasnimo epohalni značaj nihilističkog duha za sudbinu književnosti modernih vremena moramo ga shvatiti kao prirodnu i nužnu posledicu epohalne uloge koju je nihilizam odigrao u razvoju čovekove svesti o svetu i samom sebi, tj. u razvoju ontološke istine: ljudska misao koja je hiljadama godina živela pod okriljem metafizike, s nihilizmom se definitivno oprašta od metafizičkog sveta. Kada problematiku nihilističkog duha posmatramo u njegovoj suštinskoj osobenosti moramo, naravno, da priznamo da on predstavlja samo apstraktnu nezaciju metafizike i poslednji produkt njenog raspada, samo opraštaj od metafizičke istine, a ne i nagoveštaj nove, antimetafizičke stvarnosti koju sadrži Marksova filozofija revolucionarnog socijalizma. Ali uprkos takve ograničenosti i jednostranosti svoje problematike pojava nihilizma znači jedinstvenu prelomnu tačku u istoriji čovekovog ontološkog istine, dubok rez na putu što vodi iz metafizike u antimetafiziku, iz metafizičke u novu, autentičnu ontologiju čoveka.

U čemu je prelomnost nihilističkog duha? Cime nagoveštava pozitivno ostvarivanje antimetafizičkog čoveka? I zašto uprkos svoje prelomnosti ostaje samo apstraktna nezajutost koju pristišku propast metafizike i tekoskoba njenog kraja? To su pitanja na koja je potrebno odgovoriti ako hoćemo da razumemo sudbinu i protivrečnosti savremene nihilističke književnosti. Ali odgovor na njih moguć je samo iz najšire perspektive iz koje nam se otvara problem metafizike, nihilističkog čoveka i njegove književnosti — iz perspektive istine o bitku i ne-bitku čoveka.

Iz ove perspektive treba da dopunimo pre svega pojam metafizike jer samo njime će se objasniti šta je pravi ontološki smisao nihilizma. Metafizika je u ovom razmišljanju bila osvetljena s mnogih strana i iz raznih aspekata: kao duhovni korelat klasnog društva, kao mistificirano posvećenje i hijerarhijsko učvršćenje svojine, kao antropomorfnu projekciju ljudske stvarnosti u viši, apriorni poredak sveta. Ali u svojoj najdubljoj suštini metafizika je poseban oblik istine o čovekovoj ontološkoj strukturi, posebna interpretacija njenih zakonitosti. Bitak, ne-bitak i ništavilo pojmovi su za realitete koje čovek otkriva u samom sebi, tj. u svojoj subjektivnoj, ljudskoj čulnoj, predmetnoj dejstvenosti koja je po Marksovim rečima kriterij za stvarnost čovečnog sveta. Čovek je biće u kome se svest uzdiže iz stanja animalne punoće, koje je potpuno još bilo upućeno na egzistencijalnu konkret-

nost, u njeno očuvanje i realizaciju, i emancipuje u transcendentnu, apstraktnu svest o svetu. Time što se oslobodja punoće egzistencije ostvaruje u sebi prazninu ništavila koje je toliko prazno da ga može ispuniti samo ono što je stvarna suprotnost ništavnosti, tj. bitak. Ali čovek je, naravno, biće kome se bitak nužno i uvek otkriva u dvostrukoj, protivrečnoj slici. Glavna protivrečnost ljudskog života je suprotnost između njegove autentične i neautentične punoće, stvarnog i prividnog prisustva ili — drugim rečima — između bitka i ne-bitka.

Takva je u svom najapstraktnijem obliku problematika čovekovog bitka, ništavila i ne-bitka. Metafizika je jedna od istorijskih mogućih, u društvenom razviku konkretizovanih i već prevaziđenih interpretacija čovekove ontološke istine. Suština te interpretacije je, naravno, određena onim značajem metafizike. Bitak, ne-bitak i ništavilo projicirani su u metafizičkoj ontologiji iz čoveka u svet, iz realiteta čovekove subjektivne dejstvenosti pretvorili su se u komponente od kojih je izgrađena ontološka struktura sveta. Viši, apriorni poredak kosmosa sredjuje ontologiju čoveka koji je samo njegov odblesek i podređuje je svojoj ontološkoj normi i zakonu. U skladu s raznolikošću metafizičkih sistema što ih je ljudski duh od antike do danas ostvario u religiji, filozofiji i umetnosti, naravno da je i problematika bitka, ništavila i ne-bitka bila u raznim koncepcijama na najsličniji način. Književnost je na svom hiljadugodišnjem putu kroz istoriju prošla kroz oblasti mnogih metafizika, osnovnu protivrečnost čoveka, suprotnost između bitka i ne-bitka, uvek je iznova transponovala u još nevidjene metafizičke okvire i prikazala ga iz novih metafizičkih perspektiva. Ova promena ontološkog aspekta naučočijavila je možda u vrhunskim ostvarenjima metafizičke književnosti. U Homerovom svetu bitak ljudi bio je indetifikovan sa životom bogova, tj. sa životom u fizičkoj snazi, trijumfu i punoći prirodnih impulsa, u plemenitosti koju moćni pokazuje prema sebi ravnom. I tako je prirodno da se ne-bitak otkriva homerovskim junacima u sudbini nemoćnih, ružnih, strašljivih, u sramoti pobedjenih. Ali naša ova vrsta bitka koja može da zadesi čoveka, za Ahila je smrt. Život u Hadu što je poslednja i prava ništavnost čoveka. To nije jedna ontološka istina koju je kreirala grčka književnost. Već u doba svoje klasičke objavila je sasvim nov ontološki poredak. U Sofoklovoj Antigoni smrt nije više najviši oblik ne-bitka, ovaploćenje ništavila, nego znak i dokaz privrženosti božanskom poretku koji je prava stvarnost čovečnog sveta i po kojem ljudima dolazi bitak. Svet ne-bitka počinje tamo gde prestaje poslušnost višem zakonu: Krenuti je postao nosilac ne-bitka kada je prečuo božije zapovesti. Razumljivo je da se sasvim drukčije ostvaruje čovekov odnos prema bitku i ne-bitku u Dantovoj poeziji gde je, u skladu s metafizikom srednjovekovnog hrišćanstva, celokupna sadržina života razapeta između boga i stane, između transcendentnog dobra i zla koji su bitni i ne-bitni polovi i gde smrt nije znak ništavila nego vrata kroz koja čovek konačno ulazi u bitak ili ne-bitak svega što postoji. Renesansa je čovekov ontološki problem tumačila iz aspekta koji je ne samo antihrisćanski nego i neantifan. Najbolja potvrda ovoga su dela Sekspirovog zrelog pesničkog stvaralaštva gde je ishodiste ontološke interpretacije života postala panteistička vera u imanentnost prirodnog poretka u svetu i čoveku. Bitak se u stvarnosti javlja kao razumnost, kao ljubav i simpatija, kao ravnoteža i oranzovanost. Pojavni oblik ne-bitka je zbog toga nezakonito nasilje, spor i mržnja. Smrt je u ovoj ontologiji ponovo postala znak da se svet iz bitka

preobraća u ne-bitak, a i objava da se ponovo organizuje.

Ovi i drugi primeri pokazuju u kakvim je sve raznim varijantama velika metafizička književnost interpretirala problem ontološkog poretka kome je čovek podvrgnut. Ali izuzimajući velike razlike između njih i bez obzira na to što su neke monističke a druge dualističke, ipak je svim tim metafizičkim koncepcijama zajednička činjenica da su čovekov bitak i ne-bitak postali u njihovoj ontologiji deo višeg, kosmičkog poretka, sastavnica apriorne realnosti od koje zavisi čovekov duhovni, moralni, društveni pa čak i fizički opstanak. Ali ako ih pažljivije pogledamo i pokušamo u bitku i ne-bitku, koje je metafizika otkrivala u kosmosu, da pronadjemo stvarnu, ljudsku sadržinu i istinu, obelodanice nam se još jedno, za razumevanje metafizičke književnosti možda odlučujuće saznanje: da su njena bitak i ne-bitak bili uopštavanja konkretnih istorijskih realiteta ljudskog sveta, stvarnih društvenih struktura ljudskog života, njegovih hijerarhijskih odnosa i zakona, svojine i vlasti. Baš zbog toga metafizička interpretacija čovekovog ontološkog mehanizma predstavlja u svojoj suštini mistifikovanu istinu o bitku i ne-bitku čoveka. Čovekova ontološka problematika pojavljuje se u njoj u neadekvatnoj, fetišiziranoj, nečistoj formi. Ta mistifikacija je, naravno, istorijski autentična i realna. U njoj se realizovao pravi doživljaj bitka i ne-bitka onako kako ih je čovek kreirao u svom istoriskom životu. I pošto je u tom životu — mada u mistifikovanom obliku — življavao stvarnu strukturu svoga bića, razumljivo je što se u metafizičkoj ontologiji krije ne samo mistifikacija nego i istina o bitku i ne-bitku čoveka. Ali to je istina koja je otuđena od svoje prave, ljudske stvarnosti.

Metafizika je samo otuđenje čovekovog duha, metafizička ontologija je otuđenje čovekove ontološke strukture od same sebe. Pojam alienacije ovde je upotrebljen u značenju koje su mu dale Fejrbahova i pre svega Marksova filozofija. Smisao ovog pojma, kada ga upotrebljavamo u vezi s ontološkom problematikom metafizike, jednostavno je ovaj: bitak, ne-bitak i ništavilo, koji su u svojoj pravoj substancijalnosti pojmovi stvarnosti što je čovek doživljuje i gradi u svojoj subjektivnoj i osećajnoj praksi, otuđili su se s metafizikom iz čovekovog iskustva, u nadljudsku apriornost i fetišizirali se u hiterarhijski kosmičkog poretka. Otada se otkrivala čoveku kao nešto tuđe i autonomno, kao odmakla i uvek apsolutna realnost.

S propašću metafizičkog sveta i njegovog ontologija prelazi u raspad i nejasnoću. Bitak i ne-bitak metafizike posedovali su svoju punu stvarnost samo u okviru višeg poretka gde ih je projicirala metafizička ontologija. Čim se ovaj poredak počeo da ruši izgubili su svoju odredjenost, svoju jasnu i punu substanciju i počeli polako da se gube u praznini nereda, u zbrci haosa i mraku neznanja. A upravo je to ono zbiljenje koje je središnja suština i jezgro nihilizma, ono jezgro zbog koga je nihilističkom duhu združenja da ostane bez jasnog saznanja o čovekovom bitku. Ali kraj metafizike znači za razvoj čovekove svesti o samom sebi i nešto drugo i mnogo više od same dezavogacije njenih ontoloških pojmova. S raspadom metafizičkog poretka i ovi pojmovi se iz apriorne otuđenosti počinju da vraćaju u svoju pravu, ljudsku stvarnost. A jedan od oblika tog vraćanja, jedan od stupnjeva u kojima se ona ostvaruje jeste nihilizam.

S nihilizmom se iz metafizike u autentičnost čovekove subjektivne dejstvenosti vratilo i kao pravi ljudski realitet otkrio jedan od tri pojma ontološke istine — pojam ništavila. Ko ne obrati pažnju na tu osnovnu činjenicu pravi smisao nihilizma, njegov epohalni i prelomni značaj ostaje

stojan batič

bolet II, 1955

mu nepoznat. Ali da bismo ga potpuno shvatili moramo uložiti ništavila u metafizici i nihilizmu da posmatramo u dubljem poređenju. U metafizičkoj ontologiji ništavilo je pripadalo sponredno i često čak nepriznato mesto. U mnogim sistemima metafizike za njega nije bilo prostora, jer je punoća bitka i ne-bitka u njima bila tako velika a njihov apriorni poredak toliko čvrst da su iz sebe proznali svaki trag praznine u kojoj bi moglo da prebiva pravo, apsolutno ništavilo. I zaista, često bio samo sinonim za ne-bitak. Mnogo puta — kao na pr. u hrišćanskoj teologiji — je značio odsustvo božjeg bitka, njegovu ništavnost. Na drugom mestu opet metafizika je identifikovala ništavilo sa smrću, s nepostojanjem i nestajanjem individualne, egzistencijalne konkretnosti. Ali mnogo puta ga je samo izjednačavala s praznim prostorom, s relativnošću fizičkog ništavila.

I tako nam se u poređenju s ulogom koja je ništavilo pripadalo u metafizičkom svetu otkriva u svojoj težini značenje što mu je pripadalo u svetu nihilističkog duha. S nihilizmom ništavilo se iz metafizičke otuđenosti vraća u čovekovu stvarnost. Ali istovremeno tek u okviru nihilizma se zapravo emancipuje i postaje potpuno očigledno. Tek u nihilizmu ništavilo se otkriva kao pravo, stvarno ništavilo, kao potpuna praznina što zeva u stvarno punoću. Ništavilo otsada nije više samo sponredni, podređeni sastavni deo višeg sveta, samo slučajna pukotina u monolitoj zgradi metafizičkog kosmosa. S nihilizmom čovek je u samom sebi otkrio postojanje ništavila koje nije samo slučaj već nužnost i ishodiste ljudskog bića. Sam sebi se otkrio kao pravi i jedini nosilac ništavila u svetu. U svojoj

najljudskijoj, najautonomnijoj i jedinstvenoj stvarnosti osenio je šuplji svet praznine u kojoj pulsira pravo, apsolutno ništavilo.

Nihilizam je postao potpuno svestan svog doživljaja ništavila tek u Sartrovju filozofiji koja je njime obrazložila problem ljudske slobode. Ali ako razvoj nihilističkog duha posmatramo pažljivo otkriva nam se da je nihilizam već odavno ostvario doživljaj u svojoj književnosti. Već više od sto godina pojam ništavila je nesvesno i neshotično centralna duhovna i estetska kategorija te književnosti. U Bodlerovom osećanju praznine, u radikalnom senzualizmu Bihnerovih junaka, u Rembovoj dezavogaciji, u Malarmeovom pojmu apsolutnog, u Prustovom doživljaju sećanja i sveta koji će to sećanje rekreirati u haosu asociativne svesti što teče kroz Džojsovog čoveka, u Kafkinoj negatorskoj teologiji, u revoluto Kamijevoj Stranci, u deskripcijama savremenog američkog naturalizma — svuda je ništavilo ono najdublje dno iz koga proizlazi književna svest da uplje u sebe konkretnost ljudskog sveta. Iz pisanog spektra njenih analiza čoveka i deskripcija prirodne i psihičke fenomenalnosti krije se dublja, esejna ili strana, revolirana ili mirna svest o ništavilu. I ta svest je nova, epohalna, nemetafizička istina nihilističke književnosti. Centar, u kome se u njenim ostvarenjima kao u svom vrhuncu sveduju svi elementi života, nije punoća bitka koji je bio osovina metafizičke umetnosti, nego praznina ništavila, njegova živa, stvarna, ljudski autentična prisutnost.

Takva struktura književnosti nihilizma nužna je i u skladu s najdubljom zakonitošću nihilističkog duha. Osa oko koje se grupišu njegovi doživljaji sveta je svest o ništavilu kao zaista realnom, možda čak jedino realnom jez-

gru ljudskog bića. Ta svest najčešće je samo osećanje i nesvesno saznanje koje zbog toga nije ništa manje intenzivno i živo. Otuda pravo po kome nihilizam nosi svoj naziv: osim ništavila nema u okviru nihilističkog duha zaišta ničega što bi imalo prava da postoji. Nihilizam doživljuje svet i čoveka ex nihilo, iz ništavila koje se iz metafizike vratilo u ljudsku stvarnost.

Ali baš tu, u toj središnjoj zakonitosti nihilizma razgranava se njegova glavna protivrečnost. Velika muka nihilističkog duha radja se iz činjenice da se u njemu ostvarilo samo povratka ništavila u čovekovu autentičnost a ne i povratka bitka i ne-bitka. Nihilizam negira ontološke realitete metafizike i u svom ništavilu ih raščlanjuje, no istovremeno ipak naslućuje bitak koji će ispuniti čovekovu prazninu. Ne samo da ga naslućuje — iz svog doživljaja čoveka sasvim nesumnjivo ga oseća i priznaje kao osnovnu potrebu ljudskog bića. Time što postaje svestan ništavila u čoveku zna i za ono „nešto“ što će ispuniti to ništavilo i što može čoveku da daruje punoću njegovog bića. Čovek je biće što u sebi nosi prazninu da teži bitku. Kao što je vaza napravljena s nametom da bude napunjena vodom tako se ništavilo pojavljuje u čoveku zato da bi primilo u sebe punoću bitka. Preko te, najviše zakonitosti čoveka ne može nijed na istina o njegovoj ontološkoj strukturi. U najrazličitijim oblicima ju je svom intenzivnošću reflektovala metafizika. Ali baš tako ili možda još življe izražava je istina nihilističkog duha. Pošta je intenzivnije svesna jer je realizuje u izuzetno protivrečnoj, mučnoj situaciji. Protivrečnosti u koje se nihilizam u svom doživljavanju čoveka i njegove ontologije zapliće tako su velike i sudbonosne da bismo ga s punim pravom mogli nazvati: nesrećna svest o čoveku.

Koje su to protivrečnosti? Kakve dileme se iz njih nameću? Problematični nihilističkog duha? Kada se pojam ništavila pretvorio u autentični ljudski realitet nihilizam nije želju za bitkom o granici ili umanjio, nego ju je — naprotiv — pojačao do najviše moguće mere. Ukoliko je u čoveku jasnija svest o ništavilu u toliko je nužnija i neumoljivija u njemu potreba za bitkom. Ali u perspektivi nihilističkog duha želja za bitkom sasvim nužno je nesrećna, frustrirana želja. Nihilizam zna za ono „nešto“ što će ispuniti ljudsko ništavilo, ali to „nešto“ ostaje za njega samo pra-

zan, negativan pojam koji ne može da realizuje u pozitivno značenje o bitku. Jedini bitak i ne-bitak koje poznaje još uvek su samo bitak i ne-bitak metafizike. Praroditeljski greh nihilizma, njegova negatorska suština krije se u činjenici da su mu oba pojma poznata samo u svojoj otuđenoj, neljudskoj formi. Ali baš u tom obliku ne može a da ih ne prizna i ne prihvati. Otkako se spoznajom ništavila vratilo u pravu, ljudsku stvarnost ne može više da percipira ništa što ima nadljudsku, metafizičku vrednost. Iz svoga doživljavanja ljudske praznine uvek iznova raščlanjuje i negira ontologiju metafizike. Otkako je srušio viši poredak apriornog kosmosa njegovi bitak i ne-bitak postali su mu zauvek nedostižni.

Tako se u problematiki nihilističkog duha stvara njegova srednja protivrečnost koju bismo mogli da definišemo kao suprotnost između doslednosti, kojom negira jedinu istinu o bitku koju o njemu zna, tj. ontološku istinu metafizike, i intenzivnosti vlastite želje za bitkom. Ukoliko je dublja ta negacija utoliko više raste imperativna potreba nihilističkog duha za bitnom punoćom. U procesu u kome nihilističko ništavilo apsorbuje u sebe bitak metafizike i raščlanjuje ga, ta protivrečnost se zaostava do neobično sudbonosnih, krajnjih dilema. Metafizički bitak nihilizam na taj način negira što ga postepeno pretvara u ne-bitak. Bitak kome je metafizički čovek priznavao apriornu i vrednu punoću otkriva se iz perspektive ljudskog ništavila kao lažni, nejasni bitak, kao ne-bitak što ne može da ispuni ništavilo u čoveku jer je njegova punoća neljudska, neautentična i neautonomna. Tako se celokupni sistem pojava, odnosa, znakova kojima je metafizika priznavala bitnost menja u nešto što je iz nihilističke perspektive sasvim i zauvek ne-bitno. U svojim krajnjim konzekvencama takva negacija izrodiće se u stanje u kome se celokupna stvarnost sveta i čoveka otkriva kao apsolutna negativnost, kao vasijski ne-bitak. To je stanje totalnog nihilizma, kada čovek u svemu što postoji otkriva samo prazninu sopstvenog ništavila, prisutstvo ne-bitka, i kada želja za bitkom koju nosi u sebi postane apsolutno neostvarljiva.

Baš zbog svoje totalnosti stanje definitivnog nihilizma je, naravno, neodrživo i kao trajna pozicija neostvarljivo. Čim se nihilistički čovek snađe u poslednjem, beskompromisnom konfliktu između neizbežnosti želje za bit-

kom koja se oglašuje iz dubina njegovog bića, i apsolutnom nebitnošću sveta, pred njega se u svojoj neumoljivosti postavlja dvostruka mogućnost izbora: uništiti svet u kome se kao u ogleдалu reflektuje njegova nemogućnost dosege bitak, ili pak da sopstvenu svest, pomoću koje zna za ništavilo i želju za bitkom, utopi u predmetnost sveta, u egzistencijalnu konkretnost i animalnu punoću iz koje se čovek nekada izdvojio da bi postao ljudsko biće.

Takav je poslednji moguć izbor pred kojim stoji nihilistički čovek u stvarnosti života: izbor koji u prvom i u drugom slučaju vodi ke uništenju sveta, odnosno čoveka kao čoveka. Ali to je izbor koji, naravno, ne mora da ostane na snazi u svetu nihilističke književnosti kao poslednja dilema, kao poslednja istina njenog duha. Književnost je uvek i svuda istina o bitku i ne-bitku čoveka. Cilj kome teži svim sredstvima svoja izraza nije uništenje već otkriće ontološke istine čoveka, njegovog ništavila, bitka i ne-bitka. Toj najvišoj zakonitosti književne umetnosti mora se pokoriti i književnost nihilizma, jer samo dok živi od nje ostaje u svetu autentične istine i umetnosti. Mora joj se povinovati naročito tada kad protivrečnosti njene ontološke problematike postanu neizdržive i definitivne. Nihilistička književnost osuđena je na traženje čovekovog bitka. A to znači da se u njenom najintimnijem stvaralačkom centru krije napor kojim negira vlastiti duh i pokušava da prevaziđe istinu nihilizma. Otkako je nastala — od vremena Bodelera pa upravo do danas — to stremiljenje je središnji imperativ njenog stvaralačkog nemira. I taj imperativ u dvadesetom veku, kad se pred nihilizam u stvarnosti života, faktički postavila izbor: uništenje sveta ili kastracija čoveka, postaje sve više neumoljiva i nužna. Nihilistička književnost približuje se kraju svoga puta. Protivrečnosti što je pokreću vode je sve intenzivnije kroz situacije u kojima se sva njena unutrašnja problema matika kondenzuje u stremiljenje da prevaziđe zakonitosti sopstvenog duha i da se iz ništavila spase u svet bitka. Književnost našeg vremena puna je znakova u ime kojih nihilizam pokušava da prevaziđe samog sebe. Poznavaoci i pre svega protivnici nihilističkog, književnog stvaralaštva izdašno ga obavljaju savetima kako i čime da se spase svoje protivrečnosti i iz ništavnosti da se vrati u punoću. Ali mnogi od tih saveta neautentični su i nestvarni. Vrednost višeg poretka koju joj preporučuju najčešće je metafizička. Punoća bitka koju joj nude u zamenu za ništavnost nihilizma većinom je samo punoća romantičarske subjektivnosti i njene apstraktne humanosti. Obe predstavljaju u stvarnosti modernog vremena samo još neistinu, epigonsku i neautentičnu mistifikaciju iz koje nastaju književna laž i pseudo-književnost.

Iz istine kojom je nihilizam razgradio metafiziku nema više puta nazad, u prošlost metafizičkog sveta i romantike. Bitak u ime koga nihilizam može da negira svoje sopstveno ništavilo jeste bitak novog, autentičnog, antimetafizičkog čoveka. Gde je i kakva je njegova ontološka istina? Kakva je perspektiva iz koje će biti moguće u pravoj, ljudskoj autentičnosti razumeti ne samo ništavilo ljudskog bića nego i njegov bitak i ne-bitak? Sta će biti književnost koja će da prevaziđe ne samo metafiziku i njen romantičarski epilog nego i književnost nihilističkog duha?

To su pitanja koja nesumnjivo pokreću ono što je u književnoj situaciji našeg vremena najdublje, a i najskrivnije i najdalje. I jedino što nam pred njihovom otvorenošću ostaje jeste da u stvarnosti modernog društva i nje govih protivrečnosti, a pre svega u duhu revolucionarnog socijalizma koji tu stvarnost najodredjenije usmerava, uočimo one momente koji će možda postati element, materijal i problem antimetafizičke književnosti našeg i budućeg sveta.

Janko KOS

Sa slovenačkog rukopisa preveo
Dejan POZNANOVIC

DUŠA MI NA SUVU, KO RIBU

Duša mi na suvu, ko ribu
Kad izbace, sunce mi prati
Gustum prstima, tom glodu
Meda i elektrike — odoleti!

Vreme leti da se niko ne seti
Sustali dan čeka vitku, žestoku šibu
Gledam u sunce: da li će smeti
Da nadleti daleku brdsku kolibu

Sklapam oči. Sad će, samo da prodje
Posle će sve posmrtno i mutno da se znovi...
Otvaram oči: sunce glodje
Krov kolibe, stalo, i stoj!

Odahnem: još plamti. A veče
Na sve stvari navlači biljne koje
Mirim se: kad teče, znači teče
I znači: ni sunce ne može!

BDIM

Ja bđim oprezom tame, stablu bez yazuha sličan
Uti'an, ko onaj muk kad godina ne rodi.
Bđim te: pozno vreme, život nepomičan
Završeni dani s krošnjama u vodi

Mir noći... Mir noći! O dokle ti raspusti
Ti ukleti putevi što ranjeni pred bregom revu
Ti krotki svršeci. — Vrele čeljusti
Vršalica progulata su leto i plevu

Sad bđim. U srcu. Dok padaju sve teži
Listovi oraha u potok turodog vina
Bđim te — taj mesec uvoljen je mreži
Neba iznad praznih zapadnih gradina...

ODLAZAK

Seljčki put star i sužen od godina
Zrela ostruga u laktu sunca drema
Osu'ena lokva, izgažena novina
(Stabilo umire, a pozadine nema)

Sta sam to čekao? Da li da mi vrani
Ponedeljni počnu, da p'cnica plamenja
U vrbi požuti? Ovdje su svi dani
Samo zalogači sunca i kamenja

Kad treba da rodi, ovdje ne kiši
Vrelim se dahom dave dva izmoždena brega
Inače: čutanje i bezbriga. Ali zapiši
Tu reč protiv sebe i protiv svega!

IZGORELO LETO

Bosiljak zelen i prašnjav u istrošenim plućima sunca
koje se ne pomera za pet meseci leta.
Bosiljak okoštao u vatri od nesna bunca
sa žilicama, suvim škrgama u pepelu. Vrelina cveta

ko parče zrcala se kresi, ali vetar je zgusnut u zrna.
Trava ljuto zgrčena, seosko bespuće zala.
Vrata su uzalud otvorena; miš juri senku preko strna.
Sunce se truleći rasipa iza velikih štala

Iz džubrišta je šiknula bescvetnica, stabljika mlečna, debela
te neuko likuje nad uništenim zdravljem njiva.
U krematorijumu vazduha loza je nečujno uzela
poslednji udisaj smrti, i nastavila da sniva.

Milovan ĐANOJLIĆ

stojan batić

devojka s kosom, 1956

